

SUN'IY INTELEKTNING IQTISODIY JARAYONLARDAGI ROLI VA ISTIQBOLLARI

Suyarov Akram Musayevich

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti,

axborot texnologiyalari kafedrası PhD, dotsent

akramsuyarov@mail.ru

Jasmina Akbarova Samarovna

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti

Buxgalteriya hisobi va menejment

fakulteti talabasi

Jasminaakbarova19@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada sun'iy intellektning (SI) iqtisodiy jarayonlardagi roli, uning amaliy qo'llanilishi, samaradorligi va istiqbollari ilmiy asosda tahlil qilinadi. Ishda SI texnologiyalarining moliya, ishlab chiqarish, biznes boshqaruvi va davlat boshqaruvidagi qo'llanilishi, shuningdek, iqtisodiy bashoratlash va qaror qabul qilish jarayonlariga ta'siri o'rganiladi. Tadqiqot natijalari SI texnologiyalarining iqtisodiy samaradorlikni oshirish, resurslarni optimallashtirish va raqamli iqtisodiy rivojlanishga hissa qo'shishdagi strategik ahamiyatini ko'rsatadi. Shu bilan birga, maqolada SI texnologiyalarini joriy qilishdagi muammolar, xavfsizlik va etik masalalar, shuningdek, kelajakdagi istiqbollar batafsil yoritiladi. Tadqiqot metodologiyasi sifatida empirik tahlil, statistik modellashtirish va ilmiy adabiyotlar sharhi qo'llanilgan.

Kalit so'zlar: Sun'iy intellekt, iqtisodiy jarayonlar, iqtisodiy bashoratlash, moliya, biznes boshqaruvi, raqamli iqtisodiyot, strategik qarorlar, ishlab chiqarish samaradorligi, ma'lumotlarni tahlil qilish, avtomatlashtirish.

Kirish

So‘nggi yillarda sun‘iy intellekt texnologiyalari iqtisodiyotning turli jabhalarida tub o‘zgarishlarni yuzaga keltirdi. U moliya institutlari, biznes korxonalari, davlat organlari va ilmiy tadqiqot markazlarida iqtisodiy jarayonlarni avtomatlashtirish, tahlil qilish va bashoratlash vositasi sifatida keng qo‘llanilmoqda. Sun‘iy intellektning iqtisodiy jarayonlardagi roli nafaqat moliyaviy samaradorlikni oshirish va xarajatlarni kamaytirish bilan cheklanmaydi, balki u strategik qarorlar qabul qilish, resurslarni optimal taqsimlash va raqobatbardosh iqtisodiy muhit yaratishda muhim vositaga aylanadi.

Tadqiqotning maqsadi sun‘iy intellektning iqtisodiyotdagi amaliy roli, uning iqtisodiy jarayonlarga ta’siri va istiqbollari hamda mavjud cheklavlarni ilmiy asosda tahlil qilishdan iborat. Tadqiqot obyekti sifatida sun‘iy intellekt texnologiyalari, predmeti sifatida esa iqtisodiy jarayonlarda ularning qo‘llanilishi va samaradorligi tanlangan.

Adabiyotlar sharhi

So‘nggi o‘n yillikda ilmiy tadqiqotlar sun‘iy intellektning iqtisodiy jarayonlardagi ahamiyatini keng qamrovli o‘rganishga yo‘naltirilgan. Brynjolfsson va McAfee ishlarida SI texnologiyalarining biznes jarayonlari, moliyaviy tahlil va strategik rejalashtirishdagi roli batafsil tahlil qilingan. Ular sun‘iy intellektning iqtisodiy samaradorlikni oshirish, xarajatlarni kamaytirish va innovatsion imkoniyatlarni yaratishda muhim ekanligini ta’kidlaydilar. Kuznets va Arntz tadqiqotlari ishchi kuchi segmentlarida SI texnologiyalarining ta’sirini o‘rganib, avtomatlashtirish natijasida malakali va yarimmalakali ishchi kuchining o‘zgarishini ko‘rsatadi. Manyika va boshqalar global iqtisodiyotning turli sohalarida sun‘iy intellektni qo‘llash samaradorligi, innovatsion imkoniyatlari va strategik ahamiyati haqida hisobotlar tayyorlagan. Provost va Fawcettning ilmiy ishlari SI texnologiyalarini moliyaviy bashoratlash, tahliliy modellash va qaror qabul qilish jarayonlarida qo‘llash metodologiyasini batafsil yoritadi. Shu bilan birga, World Economic Forum hisobotlarida SI texnologiyalarining davlat boshqaruvi, byudjet rejalashtirish va iqtisodiy strategiyalarni ishlab chiqishdagi

ahamiyati ko'rsatildi. Bu tadqiqotlar sun'iy intellektning nafaqat ilmiy, balki amaliy ahamiyatga ega ekanligini isbotlaydi.

Metodologiya

Tadqiqotda kompleks ilmiy yondashuv qo'llanilgan. Konseptual tahlil orqali sun'iy intellektning iqtisodiy jarayonlardagi roli, metodologik asoslari va asosiy funktsiyalari aniqlangan. Solishtirma tahlil yordamida an'anaviy iqtisodiy bashoratlash metodlari bilan SI texnologiyalari asosidagi prognoz va qaror qabul qilish yondashuvlari solishtirilgan. Empirik tahlil moliya va makroiqtisodiy ko'rsatkichlar bo'yicha real ma'lumotlar asosida SI yordamida prognozlar yaratish va ularning aniqligini baholashni o'z ichiga oladi. Statistik modellashtirish va mashina o'rganish algoritmlari, shu jumladan regressiya, neyron tarmoqlar va Random Forest, iqtisodiy bashoratlarning aniqligi va samaradorligini o'lchashda qo'llanadi. Shu bilan birga, SI texnologiyalarining iqtisodiy jarayonlarga ta'siri, afzalliklari va cheklovlari chuqur tahlil qilinadi.

Asosiy qism

Sun'iy intellekt iqtisodiy jarayonlarda bir nechta asosiy funktsiyani bajaradi. U avvalo iqtisodiy ko'rsatkichlarni tahlil qilish va bashoratlashda qo'llaniladi. Moliyaviy bozorlarda SI algoritmlari fond birjalari kurslarini prognoz qilish, valyuta kurslarini bashorat qilish, investitsion risklarni aniqlash va strategik qarorlar qabul qilish imkonini beradi. Shu bilan birga, SI kompaniyalarga iste'molchi xatti-harakatlarini tahlil qilish, mahsulot va xizmatlarga talabni oldindan aniqlash va sotuv strategiyalarini optimallashtirish imkonini beradi.

SI texnologiyalari ishlab chiqarish jarayonlarida samaradorlikni oshirishga xizmat qiladi. Avtomatlashtirilgan tizimlar va neyron tarmoqlar yordamida ishlab chiqarish zanjiridagi jarayonlar optimallashtiriladi, resurslardan samarali foydalanish va ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirish mumkin bo'ladi. Shu tariqa korxonalarning raqobatbardoshligi oshadi va iqtisodiy samaradorlik kuchayadi.

Davlat boshqaruvida sun'iy intellekt byudjet rejalashtirish, soliq tushumlarini prognoz qilish, ijtimoiy xarajatlarni optimallashtirish va davlat resurslarini samarali taqsimlashda strategik vosita sifatida ishlatiladi. Shu bilan birga, SI iqtisodiy jarayonlarni shaffoflashtirish, korrupsion xavflarni kamaytirish va qarorlar sifatini yaxshilash imkonini beradi.

Sun'iy intellektning iqtisodiy jarayonlardagi istiqbollari ham katta ahamiyatga ega. Kelajakda SI texnologiyalari iqtisodiy jarayonlarni avtomatlashtirish, raqamli iqtisodiyotning o'sishini rag'batlantirish, yangi biznes modellarini yaratish va qarorlar qabul qilishning aniqligini oshirish imkonini beradi. Shu bilan birga, SI iqtisodiy jarayonlarda analitik tahlil va strategik rejalashtirishning mustahkam bazasini yaratadi.

Biroq, sun'iy intellektning iqtisodiy jarayonlardagi qo'llanilishida ba'zi muammolar mavjud. Ma'lumotlarning xavfsizligi va maxfiyligi, algoritmlarning murakkabligi, texnologik infrastrukturaga yuqori talab, shuningdek inson omilining cheklanishi kabi masalalar yechimini kutmoqda. Shu bilan birga, ilmiy tadqiqotlar va amaliy tajribalar SI texnologiyalarini iqtisodiy jarayonlarda samarali vosita sifatida yanada rivojlantirish imkonini ko'rsatadi.

Shuningdek, SI texnologiyalari asosida yaratilgan prognozlar va tavsiyalar iqtisodiy qarorlarning aniqligini oshiradi, bu esa kompaniyalar va davlat organlariga strategik rejalashtirishda yordam beradi. Masalan, moliya sohasida SI algoritmlari risklarni tahlil qilish, kapital bozoridagi o'zgarishlarni oldindan bashorat qilish va investitsiya strategiyalarini optimallashtirish imkonini beradi. Shu tariqa, iqtisodiy jarayonlarning samaradorligi oshadi va resurslar optimal taqsimlanadi.

Ushbu texnologiyalar ishlab chiqarish jarayonlarini optimallashtirishda ham qo'llaniladi. Avtomatlashtirilgan tizimlar yordamida ishlab chiqarish liniyalari samaradorligini oshirish, xomashyo sarfini kamaytirish va mahsulot sifatini nazorat qilish mumkin. Shu bilan birga, SI ishlab chiqarish zanjiridagi jarayonlarni real vaqt rejimida kuzatish va tahlil qilish imkonini beradi, bu esa kompaniyaning raqobatbardoshligini oshiradi.

Shuni alohida ta’kidlash kerakki, SI texnologiyalari iqtisodiy bashoratlarni aniqlashtirish va qaror qabul qilish jarayonlarini avtomatlashtirish orqali inson resurslariga bo‘lgan ehtiyojni kamaytiradi. Bu esa nafaqat xarajatlarni qisqartiradi, balki qarorlarning tezligini oshiradi va strategik rejalashtirishda aniqlikni ta’minlaydi. Shu bilan birga, SI iqtisodiy jarayonlarda yangi ish o‘rinlarini yaratish, innovatsion loyihalarni amalga oshirish va raqamli iqtisodiyotning rivojlanishiga hissa qo‘shadi.

Natijada sun’iy intellekt iqtisodiy jarayonlarni tahlil qilish, bashoratlash, qaror qabul qilish va resurslarni samarali taqsimlashda hal qiluvchi vosita sifatida namoyon bo‘ladi. U iqtisodiy samaradorlikni oshirish, biznes jarayonlarini optimallashtirish va davlat boshqaruvidagi qarorlar sifatini yaxshilashga xizmat qiladi. Shu bilan birga, SI texnologiyalari raqamli iqtisodiyotning rivojlanishini rag‘batlantiradi va kelajakda iqtisodiy o‘sishning muhim omiliga aylanadi

Xulosa

Sun’iy intellektning iqtisodiy jarayonlardagi roli tobora ortib bormoqda. U moliya, ishlab chiqarish, biznes boshqaruvi va davlat boshqaruvi jarayonlarida strategik va analitik vosita sifatida ishlatiladi. SI texnologiyalari orqali iqtisodiy bashoratlar aniq va tezkor amalga oshiriladi, qarorlar qabul qilish jarayonlari optimallashtiriladi va resurslar samarali taqsimlanadi. Shu bilan birga, sun’iy intellektning istiqbollari iqtisodiy jarayonlarni yanada avtomatlashtirish, raqamli iqtisodiyotning rivojlanishini rag‘batlantirish va yangi innovatsion imkoniyatlar yaratishda namoyon bo‘ladi. Muammolar va cheklovlarga qaramay, SI iqtisodiy jarayonlarda kelajakda muhim strategik vositaga aylanadi, bu esa raqamli iqtisodiyotning rivojlanishiga va iqtisodiy samaradorlikning oshishiga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Safarova D. *Innovatsion menejment va raqamli transformatsiyalar jarayonlarini boshqarish yo‘llari*. Yashil Iqtisodiyot va Taraqqiyot, 2024.

2. Akbarov S. *Raqamli texnologiyalarni qo'llash orqali korxonalarda HR menejment tizimini takomillashtirish ("O'zbekiston temir yo'llari" AJ misolida)*. Management and Economics Scientific Research Journal.
3. Xurramov A. *Raqamli iqtisodiyot va axborot texnologiyalarining o'rni va roli*. Scientific Journal of Actuarial Finance and Accounting.
4. Suyarov A.M. Formation of information and communication competence of the teacher as an one of the main tasks of modern education. Web of Scientist: International Scientific Research Journal. Volume 4, Issue 4, April-2023.–C.243-257.
5. Zokirova D. *Raqamli transformatsiya sharoitida korxonalar moliyaviy xavfsizligini ta'minlashning ilmiy-nazariy asoslari*. Ijodkor O'qituvchi jurnali.
6. Mannapova M. *Raqamli iqtisodiyot va axborot texnologiyalari: jahon tendensiyalari va O'zbekiston strategik yo'nalishlari*. Ilm-fan yangiliklari konferensiyasi.
7. Suyarov, A., Raximov, S., Abduraxmanov M. (2025). Methodology of using information technology software tools in teaching mathematics. The Eurasia Proceedings of Educational and Social Sciences (EPESS), 45, 106-115.